فصلنامه مطالعات حقوق
Journal of Legal Studies
شماره سی ام. بهار ۱۳۹۸، صص۳۲۵-۳۱۳
Vol 3. No 30. 2019, p 313-325
شماره شاپا (۲۵۳۸-۶۳۹۵)
ISSN: (2538-6395)

# مصونیت قضایی دولت‌ها و کارشناسان سازمان‌های بین المللی

مجید الهی[1]. دکتر بهزاد رضوی فرد[2]
۱. کارشناسی ارشد گروه حقوق بین الملل دانشگاه علامه طباطبائی. ایران
۲. استادیار گروه حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه علامه طباطبایی. ایران

## چکیده

مصونیت دولت از جمله مباحث مهم مناقشه برانگیز در حقوق داخلی و حقوق بین الملل می‌باشد که حسب تحولات حقوق بین الملل تفکیک بین آن دو امکان پذیر شده است. تدوین و توسعه‌ی تدریجی حقوق بین الملل یکی از وظایفی است که به سازمان ملل متحد واگذار شده است و موضوع مصونیت قضایی دولت‌ها و سازمان‌های بین المللی، در محور توجه قرار گرفته است. همچنین این سازمان به عنوان یکی از تابعین حقوق بین الملل به واسطه ی کارهای خود، مخصوصا در زمینه ی اداره ی بین المللی سرزمین‌ها و عملیات حفظ صلح و برخی برنامه های دیگر، گاه با مسائلی روبرو شده و می‌شود که مصونیت‌های سازمان را مطرح می‌سازد و سوال ها و ابهاماتی را در این خصوص دامن می زند. در واقع دغدغه اصلی این پژوهش پاسخ به این سوال است که آیا دولت‌ها و یا سازمان‌های مستقل بین المللی می توانند در مقابل داور به مصونیت قضایی خود استناد نمایند؟ این پژوهش با روش توصیفی ـ تحلیلی و با منابع موجود کتابخانه ای و منابع اینترنتی انجام شده است. یافته های پژوهش تاکید گر این فرضیه است که مصونیت در مفهوم حقوقی به این معنا می‌باشد که دارنده ی آن از تعقیب ماموران دولت در امان باشد. اما دولت و سازمان‌های مستقل بین المللی در صورت شرط رجوع به داوری از مصونیت خود انصراف می‌دهند. از آن جا که رویه های قضایی ملی و بین المللی اخیر و همچنین دکترین نشان دهنده ی وجود اختلاف نظر در خصوص مصونیت دولت‌ها و نمایندگان آن‌ها (اعم از مصونیت‌های صلاحیتی و اجرایی) و همچنین در مورد مصونیت سازمان‌های بین المللی و کارگزارانشان است؛ و نظر به این که مسائل بسیاری در مورد مصونیت تابعان حقوق بین الملل (دولت‌ها و نمایندگان آن‌ها و پرسنل دیپلماتیک و کنسولی؛ سازمان‌های بین المللی و کارگزارنشان) بدون پاسخ مانده است.

**واژه‌های کلیدی:** مصونیت، سران دولتها، سازمانهای بین المللی

[ Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18 ]

**مقدمه**

در مفهوم حقوقی، مصونیت به این معناست که دارنده آن، از تعقیب قانون و ماموران دولت در امان است و مقصود از مزایا آن است که امتیازاتی به کسی که سایر مردم، حق استفاده از آن را ندارند همچنین تفاوت بین مصونیت و مزیت از نقطه نظر حقوق دیپلماتیک محل بحث و مناقشه فراوان بوده است که تا قبل از تصویب کنوانسیون ۱۹۶۱ وین درباره روابط دیپلماتیک دولت‌ها از اصطلاح مزیت و مصونیت بدون آن که مقصود خاصی را داشته و یا تفاوتی بین آن‌ها باشد استفاده می‌کردند و در مقابل اعطای مصونیت، بند اول ماده ۲۲ کنوانسیون وین ۱۹۶۱ مقرر می‌دارد که کلیه اشخاصی که از مزایا و مصونیت‌ها بهره مند هستند، بدون آن که به مزایا و مصونیت‌های آنان لطمه ای وارد آید مکلف هستند قوانین و مقررات کشور پذیرنده را محترم شمرده و از مداخله در امور داخلی کشور پذیرنده خودداری نمایند (شاو، ۱۳۷۴، ص۱۱۲). اصل مصونیت قضایی دولت‌ها که تا اوایل قرن بیستم به طور مطلق مورد پذیرش بوده به تدریج از جنگ جهانی اول به بعد نیز به صورت نسبی پذیرفته شده است و همچنین مصونیت قضایی روسای کشورهای بیگانه اعم از امپراتوری، شاه در رژیم سلطنتی و رئیس جمهور در رژیم جمهوری، نماینده شخصیت حقوقی کشور خویش می‌باشند. همچنین مصونیت قضایی روسای کشورهای بیگاه در کلیه کشورها بر مبنای اصل حاکمیت دولت‌ها و برابری حاکمیت شناخته شده است(فلسفی، ۱۳۷۹، ۴۳)

مصونیت دول بیگانه به عنوان یک اصل در حقوق کلیه کشورها پذیرفته شده است و به موجب این اصل، که جهت حفظ استقلال کامل دولت‌ها پیش بینی شده است، دادگاه های داخل کشور صلاحیت رسیدگی به دعاوی علیه دولت‌های بیگانه را ندارند. بنابراین با تکیه بر قوانین، دولتی از این مصونیت استفاده خواهد کرد که دارای حاکمیت بین المللی بوده و مستقل می باشد. همچنین مصونیت دولت شامل مصونیت در مورد اقامه دعوی و مصونیت در مورد عملیات اجرایی می باشد. مصونیت سران حکومت‌ها از قدیم در حقوق بین الملل مطرح بوده است و همچنین از زمانی که دولت‌ها به وجود آمده اند مساله پاسخ گویی آن‌ها در قبال اقداماتشان نسبت به دولت‌های دیگر مطرح بوده است، در گذشته تمام کشور و دولت در وجود رئیس دولت یا حکومت تجلی می‌نمود و تنها راه محاکمه کردن سران حکومت ها و دولت‌ها، مغلوب شدن آن‌ها در جنگ و منازعه بود ولی با توجه به تحول مفهوم حقوق بشر و احترام و ارتقاء شخصیت انسانی و توسعه صلاحیت محاکم، در حال حاضر بحث مصونیت دولت‌ها در مجامع بین المللی مطرح می‌شود. موضوع نظام حقوقی مصونیت دولت فقط ناظر به دعاوی مدنی و تجاری است. به عبارت دیگر فقط در دعاوی مدنی و تجاری است که دادگاه دولت مقر صلاحیت پیدا می‌کند تا در مورد استثناهای وارده بر مصونیت رسیدگی کند و صلاحیت (قضایی) خود را اعمال نماید همانند معاملات تجاری، قرارداد استخدام، صدمات بدنی و خسارات وارده به اموال، مالکیت و تصرف اموال و موارد مشابه(موضوع مواد ۱۰ تا ۱۹ کنوانسیون ۱۹۹۱).

[ Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18 ]

طبق ماده ۲۹ کنوانسیون وین ۱۹۶۱ شخص مامور سیاسی مصون است و نیمتوان به هیچ عنوان شخص مامور سیاسی را مورد توقیف و بازداشت قرار داد و کشور پذیرنده با مامور سیاسی کشور دیگر رفتار محترمانه ای که در شان اوست خواهد داشت و اقدامات لازم را برای ممانعت از وارد آمدن لطمه به شخص و آزادی و حیثیت او اتخاذ خواهد کرد. همچنین ماده ۲۲ کنوانسیون وین ۱۹۶۱ درباره روابط دیپلمات مقرر داشته است که اماکن ماموریت مصونیت دارند مامورین کشور پذیرنده با رضایت رئیس ماموریت حق ورود به این اماکن را ندارند و کشور پذیرنده دارای وظیفه خاص می‌باشد که کلیه تدابیر لازم را به منظور این که اماکن ماموررریت مورد تجاوز و خسارت قرار نگرفته و آرامش و شان آن متزلزل نگردد اتخاذ نماید همچنین اماکن ماموریت و اثاث و اشیا دیگر موجود در آن و همچنین وسایل نقلیه ماموریت مصون از تفتیش، مصادره توقیف و یا اقدامات اجرایی می باشد. در صلاحیت بین المللی دادگاه ها مقاماتی از تعقیب و مجازات معاف می‌باشند و از نظر قضایی از مصونیت برخوردارند(کیلیار، ۱۳۶۸) و در نتیجه دادگاه‌های کشورهای بیگانه، صلاحیت رسیدگی به دعاوی مربوط به آنان را ندارند و مصونیت قضایی این مقامات که جزئی از مصونیت سیاسی محسوب می‌شوند در کشورهای مختلف از طریق قراردادهای سیسی و اصول بین المللی مورد قبول قرار می گیرد. این مقامات شامل دولت و روسای دولت‌های بیگانه، مامورین سیاسی و کنسولی، نمایندگان و کارمندان سازمان‌های بین المللی می باشند (همان، ص۷۸).

قانون مصونیت حاکمیت خارجی یا اف اس آی آمریکا بیانگر مصونیت محدود دولت می‌باشد این قانون مصونیت را برای دولت خارجی شامل تصمیمات، اسناد و نمایندگی‌های سیاسی دولت می‌داند و استثنائات نیز نسبت به مصونیت مقرر در این قانون به این صورت است که مثلا مواردی که دولت از مصونیت انصراف می‌دهد و یا دعاوی مربوط به فعالیت‌های تجاری همچنین دعاوی در اموالی که با نقض حقوق بین الملل به سدت آمده است و اختلافات در حقوق اموال غیر منقول و یا اموال به دست آمده از طرق ارث و شبه جرم‌های ارتکابی به وسیله یک دولت خارجی در امریکا و همچنین اجرای قراردادهای داوری می‌باشد. قانون اف اس آی ای بیانگر دیدگاه مصونیت اعمال حاکمیتی دولت می باشد که نه تنها مطلق نیست، بلکه مصونیت را در ارتباط با وظایف رسمی و قانونی دولت می‌داند اما از آن جا که این قانون اجاره اعمال صلاحیت بر یک دولت خارجی را محدود به شرط‌هایی معین و مشخص کرده، بنابراین از ایجاد یک دیدگاه گسترده تر نسبت به مسئولیت دولت خارجی در دادگاه های امریکا جلوگیری می‌شود (سبحانی، ۱۳۸۹، صص ۳۶-۳۷) انگلستان نیز همانند آمریکا قانونی را تصویب می کند که حاکی از این می باشد که مصونیت مطلق حکومتی از بین رفته است و نوعی مصونیت جدید موسوم به فعالیت دولتی پذیرفته شده اما در واقع این قانون به منظور امنیت تجارت به تصویب رسیده است، همچنین نظریه مصونیت حکومتی قضایی مطلق به وشعیتی تغییر یافت که با توجه به فعالیت های بازرگانی کشورها و یا معاملات خصوصی رهبران برکنار شده، امکان مداخلاتی را فراهم می کند و در این جا تمایز بین فعالیت‌های دولتی

[ Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18 ]

که همچنان از مصونیت برخوردارند از یک سو، و فعالیت‌هایی که دارای ماهیت اقتصادی هستند، از سوی دیگر مشخص می‌شود (سبحانی، ۱۳۸۹، ص ۳۸- ۳۹).

تا کنون تحقیقاتی در این زمینه صورت گرفته است از جمله: در سال ۱۳۸۵ محمد جعفر حبیب زاده در پژوهش خود در مورد مصونیت قضایی می گوید، اصل مصونیت قضایی به نحوی شایسته از امنیت حرفه‌ای و سلامت خاطر دادرسان و وکلا حمایت می کند و به طور کلی پیش بینی مصونیت ها و امتیازهای ویژه در قوانین اساسی یا قوانین عادی کشورها و همچنین اسناد بین المللی، در راستای صیانت و حراست از مقام و شان برخی افراد که دارای موقعیت خاص هستند می‌باشد. در سال ۱۳۸۲ کتاب مصونیت‌های قضایی دولت در حقوق بین الملل از محسن عبدالهی و میر شهبیز شافع تالف شده است که این کتاب تاملی دارد بر پیدایش، تکامل و تحول مصونیت های دولت از محاکم داخلی دولت‌های خارجی در حقوق بین الملل. در حوزه مصونیت از صلاحیت، نفوذ و پذیرش عام تئوری مصونیت محدود، به تحدید مصونیت دولت به اعمال حاکمیتی آن منتهی شده به نحوی که در عمل از اعطای مصونیت به دولت‌های خارجی در اعمال تصدی(تجاری و شبه جرم) دریغ می‌شود. اعظم امینی در مقاله مصونیت قضایی دولت‌ها و استثناء نقض حقوق بسر که در سال ۱۳۸۹ در نشریه علوم انسانی نامه مفید منتشر شده است بیان می‌کند که مساله ی مصونیت قضایی دولت موضوعی است که از دیرباز در میان حقوقدانان بین المللی مورد بحث بوده و به خاطر تحولات بین المللی مفهوم آن نیز دگرگون گردیده است از جمله ی این تحولات می توان به تغییر مصونیت از مطلق به محدود نام برد که بر اساس آن نیز اعمال دولت‌ها به حاکمیتی و تصدی گری تفکیک شده است.

## دولت

دولت عبارت است از عده ای از مردم که در سرزمین مشخصی به طور دائم اسکان دارند و دارای حکومتی هستند که به وضع و اجرای قانون اقدام می کند و از حاکمیتی برخوردارند که به صورت روح و قدرت عالی ان ها را از تعرضات داخلی و خارجی مصون می‌دارد. همچنین دولت در زبان عامه مردم به معنای هیات دولت، کابینه یا تشکیلات و اداره های دولتی می‌باشد و هنگامی که گفته می‌شود دولت در برابر مجلس مسئولیت سیاسیت دارد و این که دولت خدمتگزار ملت است و یا دستگاه های دولتی نیازمند اصطلاح ساختاری هستند و در همه این موارد منظور از واژه ی دولت همان معنای عام و رایج در میان مردم می‌باشد. (آقایی، ۱۳۷۸، ص۳۸).

## مصونیت دولت

امروزه استعمال لفظ «مصونیت» اختصاص به مبحث «مصونیت دولت» ندارد، بلکه در شاخه‌ها و شعب مختلف حقوق بین الملل در معانی و مفاهیم متمایزی به کار می‌رود. بنابراین، وقتی از مصونیت در یک

[ Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18 ]

مفهوم خاص سخن گفته می‌شود، ترسیم مفهوم و حد ومرز آن در مقایسه با سایر کاربردهای احتمالی، از الزامات اولیه ورود به بحث می‌باشد. علاوه بر این، تمایز مفهوم مصونیت دولت از برخی مفاهیم مشابه در نظامهای حقوق داخلی نیز ایجاب میکند که حدود مفهوم مصونیت دولت تبیین و برای اجتناب از اختلاط با موضوع‌های مشابه، تعریف روشنی از آن ارائه و بر جهات افتراق آنها با یکدیگر تأکید شود (خضری، ۱۳۹۱، ۵۴).

## مصونیت قضایی

فلسفه وجودی مصونیت دولت مربوط به ماموران دولت برای حمایت تاثیر گذارتر از دولت و کمک در جهت انجام وظایفش می‌باشد. مصونیت ماموران دولت، به اعمال رسمی ماموران دولت محدود می‌باشد. مصونیت ماموران دولت نیز به مصونیت شخصی و مصونیت شغلی قابل تقسیم می‌باشد. باید این نکته را هم در نظر بگیریم که رابطه میان دولت‌ها و مصونیت اعلب منشا حقوقی برخوردار می‌باشد. همچنین حاکمیت و اختیارات اختصاص یافته به صلاحیت‌های مجاز می‌باشد در صورتی که مصونیت از حاکمیت باشد مفهوم و گسترده و تاثیر ان باید منطبق با محدوده فعلی حاکمیت باشد. با این حال داده ها در توصیف منشا یا خواستاگاه مونیت در حاکمیت و ضوابط مربوط به مصونیت چندان موفق نبوده اند. در نتیجه، تصمیمات حقوقی و یا قضایی دادگاه ها، ضرورت مصونیت در برابر ادعاها را آشکار می‌سازد و بیانگر عناصر زیر می باشد (پیشین، ص۴۲)

### الف: مصونیت سران حکومت

مصونیت سران حکومت‌ها جزیی از حقوق بین الملل محسوب می‌شود و از زمانی که دولت‌ها به وجود امده اند، مساله پاسخ گویی ان ها در برابر اقداماتی که انجام می دهند نسبت به دولت‌های دیگر نیز مطرح شده است. پساخ گویی دولت‌ها و سران آن‌ها در قبال اقداماتشان نسبت به اتباع و شهروندانان یکی از صروری ترین بحث ها در حقوق بین الملل می‌باشد. بر طبق دیدگاه سنتی، فقط دولت‌ها هستند که می‌توانند نقش آفرینان و تابعان حقوق بین الملل محسوب شوند، از آن جا که دولت‌ها دارای حاکمیت هستند و از لحاظ حقوقی با یکدیگر برابر می‌باشند. بنابراین نمی‌توان دولتی را در دادگاه های کشور دیگر به محاکمه کشاند همچنین مصونیت دولت حق تسلیم نشدن در برابر صلاحیت دولت خارجی می‌باشد. ضرورت و اهمیت این تحقیق ایجاب می کند، به بررسی مصونیت در نظام های حقوقی ملی و بین المللی پرداخته شود.

مصونیت ماموران دولت نیز به دو دسته مصونیت شخصی و مصونیت شغلی قابل تقسیم می‌باشد و در بعضی از کشورها قوانینی در مورد مصونیت دولت‌های خارجی به تصویب رسیده است اما در بعضی کشور های دیگر، قوانین مصونیت، محدود به تعیین مصونیت مقام های خارجی می باشد مصلا در فرانسه، قانون اساسی

[ Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18 ]

این کشور مقرر داشته که رئیس جمهور برای اعمالی که در اجرای وظایفش انجام می‌دهد به جز در مورد خیانت عمده، مسئول نمی‌باشد همچنین در ایران، مصونیت کیفری برای رئیس جمهور، معاونان او و وزیران پذیرفته نشده و رسیدگی بهه اتهام رئیس جمهور و معاونان او و ویزران در مورد جرایم عادی با اطلاع مجلس شورای اسلامی در دادگاه های عمومی دادگستری انجام می‌شود (جوانمرد، ۱۳۸۱)

### ب: دیپلمات

در حقوق بین الملل عمومی به منظور انجام درست وظایف سیاسی و کنسولی، به دولت خارجی و نمایندگان سیاسی و کنسولی او امتیازی داده شده است که در اصطلاح مصونیت نامیده می‌شود. و در مورد مصونیت اتباع خارجی در بعضی موارد با تجویز قانون قابل نقض هستند. همچنین در مورد محل سفارت و شخص دیپلمات به موجب قراردادهای بین المللی که بین دولت ایران و سایر دول منعقد شده است غیر قابل نقض می‌باشد و هیچ قانونی نمی تواند خلف ان را مقرر نماید. همچنین مصونییت در درجه اول مربوط به شخص و در درجه مربوط به محل، اشیا و اسناد واقع در محل استقرار دیپلمات است. شخص رئیس دولت در سرزمین دولت خارجی مصون از تعرض می باشد و نمی توان او را به هیچ شکلی در این سرزمین توقیف یا بازداشت کرد. همچنین در امور کیفری، رئیس دولت در قبال هر جرمی که مرتکب شده باشد صرف نظر از میزان سنگینی آن جرم، در برابر دادگاه دولت بیکانه از مصونیت قضایی برخوردار می‌باشد و تنها در صورت اعراض از مصونیت توسط دولت متبوع رئیس دولت و یا حکومت می‌توان به جنایات مرتکب شده توسط رئیس در یک دولت خارجی رسیدگی کرد. همچنین این انصراف باید کاملا روسن و صریح باشد و در صورت عدم صراحت اعراض، فرض بر این گفته می‌شود که همچنان مصونیت به قوت خود باقی است (عبداللهی، شافع، ۱۳۸۲، ص ۶۴).

### صلاحیت قضایی و مصونیت دولت

دریافت صحیح از مفهوم مصونیت دولت، مستلزم توجه به مفهوم صلاحیت قضایی دولت مقر دادگاه نیز میباشد. لذا اگر چه صلاحیت به معنای اختیار و اقتدار حکومتی جامع و فراگیر دولتها در همه ابعاد تقنینی، قضایی و اداری است، اما در ارتباط با مصونیت دولت، اهمیت عمده موضوع عملاً مربوط به حق قضاوت دولت، تصمیم گیری در مورد مسائل حکمی و موضوعی، رسیدگی قضایی و نهایتاً اعمال قدرت اجرایی و اداری مقامات قضایی و اداری در این مورد است**(Steinberger, 1989,248)** صلاحیت یک دولت ممکن است به موازات صلاحیت دولتهای دیگر مطرح شود و یا انحصاری باشد. قواعد صلاحیت هر دولت، اشخاص و اموال مشمول قوانین آن دولت و آئین اجرای قوانین مزبور را معین میکند. این قواعد مربوط به جنبه ماهوی قوانین دولتها نیستند، مگر تا حدی که برای تعیین اشخاص واموال تحت صلاحیت و آئین اعمال قوانین بر آنها لازم باشد (**Harris, 2004:265) .** به طور کلی، امکان اعمال صلاحیت

[ Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18 ]

قضایی از سوی دولتها، از مسلمات رویه دولت- هاست. این بعد از صلاحیت توسط دادگاه‌های داخلی اعمال می‌شود. اما دادگاههای هر دولت، صرفنظر از قوانین و مقررات داخلی خود، اصولاً در چارچوب اصول و قواعد حقوق بین الملل، دارای اختیار اعمال کارکردهای قضایی بر اشخاص و اموال موجود در حوزه صلاحیت خود هستند. اصول پیشفرض حقوق بین الملل که بر اساس آنها صلاحیت دولتها در ابعاد مختلف آن اعمال می‌شود، عبارتند از: اصل سرزمینی بودن، اصل شخصی بودن، اصل حمایتی بودن، اصل جهانی بودن و اصل تابعیت منفعل. در میان این اصول، اصل سرزمینی بودن صلاحیت، قلمرو اصلی صلاحیت دولتها را به صورت پیشفرض مشخص می‌کند و سایر اصول را میتوان استثناهایی به شمار آورد که بر اصل مزبور وارد شدهاند. در عین حال، این اصول تعیین کننده نهایی محدوده صلاحیت دولتها نیستند و قواعد مصونیت دولت نیز، نقش تعین کننده‌ای در تعیین قلمرو صلاحیت قضایی دولتها دارند. به بیان دیگر، در جایی که اصول مذکور، اعمال صلاحیت را مجاز می دارند، ممکن است قواعد مصونیت دولت به عنوان مانعی بر اعمال صلاحیت عمل کنند (خضری، ۱۳۹۱، ۱۴۰)

## مبنای مصونیت دولت

بر اساس قاعده مصونیت دولت، دولتی که به عنوان شخصیت بین المللی مورد شناسایی قرار می‌گیرد، حق دارد از تعقیب دادگاه دولتهای دیگر مصون باشد. سؤالی که در این مورد به ذهن متبادر می شود، این است که مبنا و علت وجودی این مصونیت چیست و چرا دادگاههای داخلی با دارا بودن صلاحیت عام، در این مورد خاص از اعمال صلاحیت منع شده اند؟ به تعبیری، کدام علت، ضرورت یا واقعیت اجتماعی وجود چنین مصونیتی را ایجاب کرده است؟ شناخت این علت یا علل، از آن جهت دارای اهمیت است که اصولاً اعتبار هر قاعده به بقای علل وجودی آن بستگی دارد و چنانچه علل و عوامل اجتماعی و تاریخی دیگری، ضرورت اولیه پیدایش قاعده را از میان برده و یا تحت تأثیر قرار داده باشد، به همان میزان اصل قاعده یا حدود اعتبار آن تحت تأثیر قرار خواهد گرفت. بنابراین پرداختن به مبنا و علت وجودی مصونیت، دارای اهمیت بسیاری است؛ بهویژه، با توجه به این که بسیاری از مجادلات و استدلالها پیرامون برخی تحولات در عرصه مصونیت دولت، بر پایه ادعای تحول در مبانی آن مطرح می‌شود (خضری، ۱۳۹۱، ۱۴۳)

جامعه بین المللی با وجود سیر تکاملی خود از هنگام انعقاد عهدنامه‌های صلح وستفالی تاکنون، هنوز فاقد یک ساختار تکامل یافته قضایی است که بتوان برای حل و فصل اختلافات حقوقی مربوط به اعضای این جامعه به آن مراجعه کرد. لذا علیرغم پیشرفته ای حاصله در تأسیس نهادهای قضایی، همچنان عرصه‌های وسیعی از روابط بین المللی از پوشش صلاحیت اجباری مراجع قضایی بین المللی خارج است. در این وضعیت، اگر حل مسائل حقوقی مربوط به دولت‌های خارجی، به اعمال صلاحیت یک جانبهٔ محاکم داخلی واگذار شود، نابسامانی های ناشی از اختلافات بین المللی تشدید و نظم بین المللی متزلزل می‌گردد. بدین سبب، حقوق بین الملل، اصولاً صلاحیت محاکم داخلی برای رسیدگی و قضاوت در مورد اختلافات

[ Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18 ]

و دعاوی علیه سایر دولتها را نفی کرده و بر اساس قاعده عام مصونیت، هر دولتی متعهد است تا از اعمال صلاحیت قضایی بر اعمال و اموال سایر دولتها اجتناب نماید. در مورد قلمرو این قاعده، تا اوایل قرن بیستم، در رویه دولتها و دکترین حقوق بین الملل، بر اصل عام مصونیت مطلق حاکم و اموالش تأکید می‌شد، (خضری، ۱۳۹۱، ۱۴۴) اما زوال تدریجی مفهوم شخصی حاکمیت و ایجاد جمهوری‌های جدید، توسعه راهها و وسایل ارتباطی، گسترش روابط بین المللی و افزایش مسافرتهای خارجی، گسترش تجارت و بازرگانی میان کشورها، تغییر کارکرد دولت و افزایش دخالت آن در توسعه اقتصادی کشور و کنترل روزافزون دولتها بر فعالیتهایی که پیش از این در اختیار بخش خصوصی قرار داشت، و گسترش انحصارات دولتی، پیدایش طیف وسیعی از اختلافات و دعاوی را در روابط دولتها با اشخاص خصوصی درپی داشت که با توجه به فقدان سازکارهای بین المللی، ناگزیر نزد دادگاههای داخلی مطرح می‌شد در چنین شرایطی، تداوم تکیه بر اصل مصونیت مطلق دولت در برخورد با همه موضوعها و مسائل مورد اختلاف، مناسب و عادلانه نبود و حمایت از حقوق اشخاص در برابر منطق قاطع عدم امکان اعمال صلاحیت بر دولت ضروری می نمود. لذا، با توجه به تحول در مفهوم حاکمیت، به تدریج رویکرد جدیدی در رویه و دکترین پدیدار گردید که بر پایه آن در شرایط خاصی، بدون لطمه به حاکمیت کشور خوانده، امکان رد مصونیت جهت برداشتن مانع رسیدگی در برخی دعاوی فراهم می‌گردید. تحولات حقوق مصونیت دولت، اگر چه در نگاه نخست، از گسترش حمایت از حق دسترسی اشخاص خصوصی به دادرسی دادگاه‌های داخلی، در دعاوی علیه دولتهای خارجی حکایت دارد و از این منظر نوعی تعرض به الگوی وستفالیایی به نظر می‌آید، اما در یک تحلیل عمیق تر، قواعد حاصل از این تحولات را باید نتیجه فعل و انفعال دو اصل بنیادین حقوق بین الملل، یعنی «اصل سرزمینی بودن صلاحیت» و «اصل شخصیت دولت» که هر یک جنبه ای از حاکمیت دولت را تشکیل می دهند، تلقی نمود. در واقع، در درجه اول، موضوع مصونیت برای دولتها از دو منظر جالب توجه است: از یک طرف، دولت به عنوان حاکم بر قلمرو، که دارای حق اعمال اقتدار حاکمه بر تمامی واحدهای قلمرو خود است، و از طرف دیگر، دولت به عنوان حاکم خارجی که توسط اشخاص خصوصی در دادگاه‌ها و محاکم قضایی و اداری داخلی مورد تعقیب قرار میگیرد. بنابراین، به طور کلی به نفع دولتهاست که قواعد حقوق بین الملل در زمینه مصونیت دولت میان دو گرایش به اعمال صلاحیت سرزمینی و معاف بودن از اعمال صلاحیت دولت دیگر تعادل بر قرار کند. به بیان دیگر، هدف این قواعد و تحولات آنها، چیزی جز برقرار ساختن تعادلی منطقی میان منافع دولت مقر دادگاه و دولت خارجی نیست (خضری، ۱۳۹۱، ۱۴۵)

### مصونیت قضایی کارشناسان سازمانهای بین المللی

داشتن رابطه ی استخدامی با ملل متحد، شاخص اصلی شناسایی کارمندان ملل متحد است؛ در حالی که در جای خود باید وجه ممیز انان نیز از کارشناسان در حین خدمت به شمار آید. چرا که در تقابل با تعریف

[ Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18 ]

کارمندان ملل متحد، وضعیت کارشناس در حین خدمت را می توان به وضعیت مشخصی تعریف نمود که بدون داشتن رابطه ی استخدامی با سازمان، از جانب ان برای انجام ماموریتی انتخاب یا منصوب شده باشد.
کارشناس دارای رابطه اداری – استخدامی با سازمان نمی‌باشد. وجه ممیز کارمندان از کارشناسان در حین خدمت سازمان در وجود یا عدم رابطه اداری – استخدامی با سازمان است. با این حال، داشتن چنین رابطه‌ای نیز احتمالا نمی تواند تاثیری در وصعیت آنها داشته باشد؛ چه آنکه اساس و ماهیت شغلی آنها نه بر مبنای اداری بلکه متکی بر ماهیت ماموریتشان می باشد. به نظر دیوان بین المللی دادگستری. (عبدالهی، ۱۳۷۹، ۱۴۴)

«اساس ماهیت شغلی (کارشناسان) نه بر مبنای وضعیت اداری بلکه متکی بر ماهیت ماموریتشان می باشد.»
از سویی دیگر، داشتن چنین رابطه ای به نحو اصولی مغایر با اهداف بخش ۲۲ کنوانسیون عمومی و به طور کلی مغایر با تلاش سازمان‌های بین المللی در جلب کارشناسان متبوع اعضایشان می‌باشد. چرا که وجود رابطه اداری – استخدامی مستلزم قید و بندهای قانونی مشخصی است که از میل و اشتیاق خبرگان دولت‌های خبرگان عضو سازمان‌های بین المللی می کاهد؛ در حالی که برای مثال هدف اصلی از بخش ۲۲ کنوانسیون عمومی ضرورت دستیابی و بهره مندی هرچه بیشتر ملل متحد از کارشناسان و خبرگان دولت‌های عضو بوده است که اعطای مزایا، مصونیت ها و تسهیلات مقرر در آن ماده نیز در راستای همین هدف قابل توجیه است. لذا به نظر می رسد که لزوم رابطهٔ اداری – استخدامی که مستلزم انعقاد قرارداد میان سازمان و کارشناس است مغایر با این اهداف می باشد؛ از این رو ملاک اصلی شناسایی کارشناسان همان « ماموریت **mission**» کارشناس می باشد. (عبدالهی، ۱۳۷۹، ۱۴۶)
کارشناس در انجام ماموریت اعطایی، نماینده ی دولت متبوع خویش نمی‌باشد: اعم از این که ماموریت کارشناسان در دولت متبوع خویش یا دول دیگری باشد، در هر حال آن‌ها در اهلیت فردی خویش انتخاب و مصون می‌شوند و هیچ گاه نمایندگان دولت‌های متبوعشان به شمار نیم روند **(Mazilu,1989. 180)**
اگر چه عموما به وسیله ی دولت‌های متبوعشان به سازمان معرفی و با صلاحدید آنان منصوب می‌شوند.
هر گونه وابستگی یا نمایندگی کارشناس به هر دولتی به خصوص دولت متبوع خویش منافی قصد بخش ۲۲ کنوانسیون عمومی است که هدفش تضمین استقلال کارشناس است. چرا که اصلا ارتباط تنگاتنگی میان استقلال سازمان و استقلال مامور یا کارشناس آن وجود دارد.
مصونیت قضایی به عنوان مهم ترین چهره ی مصونیت کارگزاران سازمان‌های بین المللی بدین معنی است که شخص دارنده‌ی مصونیت از اعمال صلاحیت مراجع قضایی دولت خدمت (ماموریت) ایمن فرض می‌شود؛ مگر آن که سلب مصونیت مذکور اثبات گردد.
تنها در این صورت است که مراجع قضایی مذکور حق خواهند داشت نسبت به اعمال صلاحیتی که قبلا به واسطه ی وجود قاعده ای برتر(حقوق بین الملل) معلق شده بود، اقدام نمایند.

[ Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18 ]

در این جا نکته ای که پرداختن به ان ضروری به نظر می رسد ؛ تفاوت قواعد حقوقی مربوط به سلب مصونیت در دو رشته ی حقوق سازمان‌های بین المللی و حقوق دیپلماتیک یا کمسولی است. در حالی که در حقوق دیپلماتیک و کنسولی هر گونه سلب مصونیت از شخص دیپلماتیک یا کنسول، جزوی از حقوق و اختیارات دولت فرستنده محسوب می‌شود. چنین حقی در حقوق سازمان‌های بین المللی وضعیت خاصی یافته است. به این ترتیب که، اگر مصونیت کارگزار یک سازمان بین المللی در موردی خاص مانع از اجرای عدالت بشود، دبیر کل آن سازمان به عنوان عامی ترین مقام اداری آن سازمان، حق و تکلیف به سلب مصونیت از کارگزار خاطی خواهد داشت. گواه چنین قاعده ای که در اسناد تاسیسی غالب سازمان‌های بین المللی تکرار شده (بخش ۲۳ از ماده ی شش کنوانسیون عمومی است که مقرر می دارد، (صدر، ۱۳۷۷، ۱۰۶)

مصونیت و مزایای اعطایی به کارشناسان، به سود شخصی و فردی آنان و بلکه برای حفظ منافع سازمان است و چنان چه در قضیه ای به عقیده ی دبیر کل، مصونیت های اعطایی، مانع از اجرای عدالت گردد و سلب ان نیز لطمه ای به منافع سازمان وارد نیاورد او حق و تکلیف سلب مصونیت کارشناس را خواهد داشت.

از آن جایی که مصونیت و مزایای مذکور به سود سازمان اعطا شده اند، هر گونه انصراف از آن ها در صلاحیت و اختیار سازمان است. به نحوی که برای شخص کارگزار نظیر نمایندگان دیپلماتیک حق و اختیاری در این خصوص قابل فرض یست. تکلیف دبیر کل به عنوان عالی ترین مقام اداری سازمان برای سلب مصونیت در موارد خاص است. در حالی که چنین قاعده ای در حقوق مصونیت‌های دیپلماتیک و کنسولی ناشناخته است. و باید آن را از مختصات حقوق سازمان‌های بین المللی به شمار آورد. (عبدالهی، ۱۳۷۹، ۱۴۷)

مصونیت از تعقیب قضایی به معنای عدم مسئولیت نیست. مسئولیتی که ممکن است برای جبران خسارت ناشی از فعالیت های کارگزار یک سازمان بین المللی بر سازمان مذکور تحمیل گردد.

مصونیت قضایی، تاسیسی حقوقی است که به منظور تضمین استقلال و حسن فعالیت یک سازمان بین المللی به ماموران آن سازمان اعطا می‌شود. در این تحلیل هیچ سازمان بین المللی ای نمی‌تواند با استناد به مصونیت قضایی کارگزارانش که با حسن نیست از ناحیه ی دولت‌های عضو پذیرفته شده است، از جبران خسارت ناشی از فعالیت های مستقلانه ی کارگزارانش طفره برود. بنابراین". . . مسئله مصونیت از تعقیب قضایی جدای از مسئله پرداخت غرامت برای خسارات ناشی از عکلکرد سازمان یا مامورانش که در اهلیت شغلی شان عمل کرده اند، می باشد. . . ملل متحد ممکن است در صورت لزوم مسئولیت ناشی از چنین اعمالی را تحمل نماید. " (عبدالهی، ۱۳۷۹، ۱۴۸)

به موجب بند ب از بخش ۲۲ کنوانسیون عمومی، کارشناسان در حین خدمت ملل متحد به ویژه از مصونیت و مزایای ذیل برخوردار خواهند بود:

[ Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18 ]

ب. " مصونیت از تعقیب قضایی در ارتباط با اظهارات شفاهی یا کتبی یا اعمالی که در اجرای وظایف رسمی خود به عمل می آورند. مصونیت از تعقیب قضایی همچنان پس از خاتمه ماموریت نیز ادامه خواهد یافت. "

تحلیل حقوقی ماده ی مذکور مستلزم شناخت" کارشناس در حین خدمت ملل متحد" و تبیین مفهوم " تعقیب قضایی" است که در سطور پیشین راجع به آن ها به تفصیل صحبت شد. بنابراین، جز مقوله تسری مصونیت قضایی به دوران پس از ماموریت کارشناس- که مربوط به قسمت دوم بند ب است- مهم ترین مسائل باقیمانده مربوط به چگونگی احراز انطباق رفتار کارشناس با ضرورت های شغلی ماموریتش و شناسایی مقام صلاحیتدار برای اتخاذ چنین تصمیمی می‌شود که پاسخ به آن ها از مهم ترین دستاوردهای قضیه کمارآسامی است.

در خصوص مقوله ی تسری مصونیت قضایی به دوران پس از ماموریت کارشناس ملل متحد باید گفت که آن ضرورتی گریزناپذیر بوده که به حق مورد توجه صریح کنوانسیون عمومی قرار گرفته اسا. چرا که در صورت عدم آن، با عنایت به خاتمه پذیر بودن هر ماموریتی (**mission**)، کارشناس همواره با هراس از اقدامات قضایی احتمالی پس از خاتمه ماموریتش جانب جزم و احتیاط را نگاه داشته یا این که اصولا از انجام مستقلانه ماموریت اعطایی ناتوان خواهد شد. در حالی که چنین وضعیتی در هر حال برخلف استقلال وی و در نهایت استقلال سازمان است. چه آن کهف در رویه ی قضایی پذیرفته شده است که، استقلال کارگزار سازمان منجر به استقلال سازمان خواهد شد. (عبدالهی، ۱۳۷۹، ۱۴۹)

با این حال این سوال مطرح است که مصونیت مذکور تا چه زمانی ادامه خواهد یافت؟ در پاسخ به این سوال مذکور، چنان چه از متن ماده ی شش بر می‌آید (بند ب بخش ۲۲) کنوانسیون عمومی ساکت ات و فقط مصونیت قضایی کارشناس را به دوران پس از خدمت ارتباط می دهد. در حالی که به موجب " اصل شغلی وبدن مصونیت سازمان‌های بین المللی؛ در ارتباط با اعمال رسمی کارگزار، مصونیت از تعقیب قضایی به طور نامحدودی به زمان پس از پایان مامورت سازمان تسری پیدا می‌کند. " متاسفانه چنین سکوتی در خصوص تعیین مقام صلاحیتدار برای احراز انطباق رفتار کارشناس با ضرورت های شغلی و چگونگی احراز ان به چشم می خورد. اهمیت تعیین چنین مقامی در آن است که طی بخش ۲۲ برخورداری از مصونیت، قضایی به اعمالی محدود شده که کارشناس در راه اجرای وظایف رسمی خویش، مرتکب می‌شود. بی شک چنین قاعده ای هنگامی به مرحله ی اجرا خواهد رسید که مقام ناظر صلاحیتداری بر فعالیت های کارشناس، نظارت داشته باشد تا در صورتی که با تردید در انطباق رفتار کارشناس با ضرورت های شغلی اش تهدید به تعقیب قضایی شد، اقدام به بررسی رفتار کارشناس کرده و نسبت به انطباق رفتار مورد اعتراض (تردید) با ضرورت‌های شغلی تصمیم گیری کند. در حالی که کنواسیون عمومی در این خصوص ساکت است. در حقوق مصونیت های دیپلماتیک و کنسولی چنین صلاحیتی به عهده ی دولت پذیرنده مامور واگذار شده که حسب مورد، بتواند با خواندن" عنصر نامطلوب

[ Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18 ]

" مامئری ای را که به عقیده ان دولت از مزایا و مصونیت هایش سوء استفاده کرده از خاکش اخراج نماید. (عبدالهی، ۱۳۷۹، ۱۵۰)

با فقدان حاکمیت در سازمان‌های بین المللی و عدم امکان اتخاذ" عمل متقابل" توسط آنان ناکارایی توسل به چینن قاعده ای در خصوص کارشناسان در حین خدمت ملل متحد از هم اینک روشن است. در حالی که گفته شد که تعیین مقام مذکور برای استمرار برخورداری کارشناس از مصونیت قضایی، در دولتی که مصونیت او در حال تهدید می باشد، ضروری است.

## نتیجه گیری

قوانین مصونیت نشان دهنده ی این است که اقدام مدنی علیه کشورها مجاز می باشد اما اگر دولت‌ها اقدام به قتل، شکنجه و یا آدم ربایی می‌کردند، شاما اقدام قانونی نمی شوند و مصون می‌باشند در حالی که رئیس یک دولت یا هر مامور دولتی در رابطه با اعمالی که به موجب کنوانسیون های بین المللی جرم شناخته شده باشد نمی‌تواند ادعای مصونیت کند، چون چنین اعمالی نمی‌توانند در زمره وظایف قانونی و رسمی یک دولت قرار گیرند. از ان جا که دولت‌ها صاحبان اصلی مصونیت می‌باشند نادیده گرفتن مصونیت مقام دولتی یک کشور توسط یک کشور دیگر می‌تواند منجر به یک اختلاف بین المللی بین دو کشور شود که برای حل این اختلاف به روش‌های حقوقی حل اختلاف مانند رجوع به دیوان بین المللی دادگستری استناد می‌شود بنابراین رویه دیوان بین المللی دادگستری نیز در این زمینه می‌تواند راه گشا باشد. مصونیت در مفهوم حقوقی به این معنا می‌باشد که دارنده ی آن از تعقیب ماموران دولت در امان باشد. اما دولت و سازمان‌های مستقل بین المللی در صورت شرط رجوع به داوری از مصونیت خود انصراف می‌دهند. مساله‌ی مصونیت برای تضمین توانایی دولت‌ها در انجام وظایفشان بدون دخالت دولت خارجی و برای حمایت از حاکمیت دولتشان است. مصونیت مربوط به حقوق خصوصی نمی‌شود و همچنین اصرار بر وجود مصونیت، انکار عدالت و مخالفت با نظم عمومی تلقی می‌شود. مصونیت دولت تقریبا سدی غیر قابل عبور در برابر اجرای موثر حقوق بشر توسط دادگاه‌های ملی می‌باشد. مصونیت دولت امروزه توانسته است جایگاه خود را در میان قواعد تثبیت نماید و از وشعیت عرفی برخوردار گردد. مصونیت قضایی، تاسیسی حقوقی است که به منظور تضمین استقلال و حسن فعالیت یک سازمان بین المللی به ماموران آن سازمان اعطا می‌شود. در این تحلیل هیچ سازمان بین المللی ای نمی تواند با استناد به مصونیت قضایی کارگزارانش که با حسن نیست از ناحیه‌ی دولت‌های عضو پذیرفته شده است، از جبران خسارت ناشی از فعالیت های مستقلانه ی کارگزارانش طفره برود. بنابراین". . . مسئله مصونیت از تعقیب قضایی جدای از مسئله پرداخت غرامت برای خسارات ناشی از عکلکرد سازمان یا مامورانش که در اهلیت شغلی شان عمل کرده اند، می‌باشد. . . ملل متحد ممکن است در صورت لزوم مسئولیت ناشی از چنین اعمالی را تحمل نماید.

[ Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18 ]

## فهرست منابع و مآخذ

ـ سبحانی، مهین (۱۳۸۹) تاملی بر مصونیت کیفری مقامهای عالی رتبه دولتی در جرایم بین المللی، پژوهشنامه حقوق کیفری، مقاله ۳، دوره ۱، شماره ۲،

ـ شاو، ملکم (۱۳۷۴) حقوق بین الملل، ترجمه: وقار، محمد حسین، تهران، اطلاعات.

ـ فلسفی، هدایت، الله (۱۳۷۹) حقوق بین الملل معاهدات، فرهنگ نشر نو، تهران.

ـ ـــــــــــــ(۱۳۷۰) روش‌های شناخت حقوق بین الملل، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۹، تهران، دانشگاه شهید بهشتی.

ـ کارو، دومنیک (۱۳۷۹) حقوق بین الملل عمومی: آشنایی با تاریخچه، منابع و اشخاص حقوق بین الملل، ترجمه مصطفی تقی زاده انصاری، تهران، نشر قومس

ـ خضری، سید مرتضی (۱۳۹۱) مصونیت دولت از نگاه حقوق بینالملل پژوهشنامه اندیشه‌های حقوقی، سال اول، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۱.

ـ کلییار، کلود آلبر(۱۳۶۸) نهادهای روابط بین الملل، ترجمه فلسفی، هدایت الله، تهران، نشر نو.

ـ عبدالهی، محسن (۱۳۷۹) مصونیت قضایی کارشناسان ملل متحد با تاکید و معرفی قضایای مازیلو (۱۹۸۹) و کمار آسامی (۱۹۹۹)

ـ متین دفتری، احمد (۱۳۴۱) سیر روابط و حقوق بین الملل، تهران، سازمان کتاب های جیبی.

ـ نصیری، مرتضی (۱۳۷۰) حقوق چند ملیتی، تهران، نشر دانش امروز.

ـ نوری، اسدالله (۱۳۷۹) نظریه عمل دولت در ایالات متحده آمریکا و استثنای عهدنامهای آن مجله حقوقی، شماره، ۲۵، دفتر خدمات حقوقی بین المللی، تهران

## لاتین

__ arris, DJ,(2004), “Cases and Materials on International Law”, Sixth Edition, London, Sweet & Maxwell.

__ Hoye, William P,(2002), “Fighting Fire With … Mire? Civil Remedies and the New War on State-sponsored Terrorism”, Duke Journal of Comparative and Int'l Law, vol. 12.

__ Steinberger, Helmut,(1989), “State Immunity", Encyclopedia of Public International Law”, vol. 10, Amsterdam, North-Holland.

[ Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18 ]

[ Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-18 ]